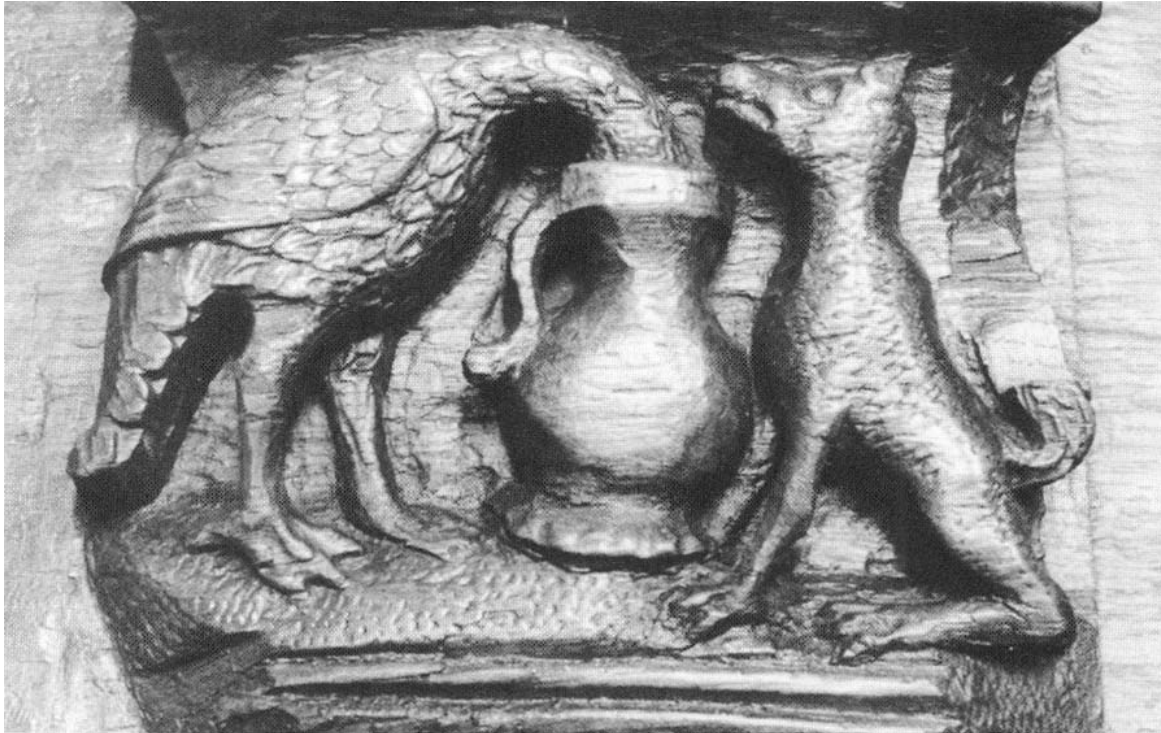

J.A.J.M. Verspaandonk, *De koorbanken van de St. Martinuskerk Weert [en de] St. Lambertuskerk Nederweert* (Venlo [1994], Misericordereeks VII-VIII) 112 blz.)

Nadat in 1993 reeds de Sint-Petruskerk van Sittard en de Sint-Martinuskerk van Venlo de eer te beurt viel om te figureren in eerdere

Nederweert, Sint-Lambertuskerk: fabel van de vos en de kraanvogel (foto uit besproken boek).

deeltjes, zijn nu de koorbanken uit de kerken van Weert en Nederweert onderwerp van aandacht in de Misericordereeks. Hoewel de naam van deze aardige reeks anders zou kunnen doen vermoeden, zijn het niet alleen de misericorden, maar ook alle andere sculptuurelementen van de koorbanken die Verspaandonk uitvoerig onder de loep neemt. Hij doet dat met een elegante mengeling van iconografische beschrijvingen en zeer fraaie, in bruine kleur gedrukte foto's; een aanpak die herinneringen oproept aan het in mijn ogen ongeëvenaarde fotoboek van Martien Coppens (met begeleidende teksten van pater Concordius van Goirle) over *De koorbanken van Oirschot* uit 1941. Een boek dat bovendien zijn dramatische lading ontleent aan het feit dat amper nadat het van de persen rolde, het Oirschotse koorgestoelte door oorlogsgeweld verloren ging.

De uitgever heeft om praktische redenen de beschrijvingen van de Weertse en Nederweertse koorbanken (respectievelijk de delen VII en VIII) in één band opgenomen. De kunsthistorische beschrijvingen worden voorafgegaan door een korte historische schets van de beide kerkgebouwen, en zijn bovendien voorzien van een Duits- en Engelstalige parallelvertaling. Overigens kennen we de auteur Verspaandonk naast schrijver van verscheidene deelpublicaties over misericorden ook als auteur van een enigszins verwant onderwerp:

Het Hemels Prentenboek (devotie- en bidprentjes vanaf de 17e eeuw tot het begin van de 20e eeuw).

Hoewel koorbanken vaak geassocieerd worden met kanunniken en kapittels, moet zo'n relatie voor Weert en Nederweert uitgesloten worden. Daar veronderstelt de auteur in algemene termen dat het meubilair ten dienste stond van een priester- of lekencollege dat plechtigheden ter nagedachtenis aan overledenen verzorgde. Hoewel Verspaandonk dat aspect niet verder uitwerkt, ligt het voor beide plaatsen in de rede dat de koorbanken zelfs nog wat nauwkeuriger toegewezen kunnen worden, namelijk aan de in Weert en Nederweert sinds 1404 bestaande Broederschap van Onze Lieve Vrouw. In de statuten daarvan wordt de exclusieve rol van deze broederschap bij het bidden van dodengetijden en het zingen van vespers in het priesterkoor in detail beschreven. Met dat feit alleen is de relatie met het gebruik van de koorbanken weliswaar nog niet bewezen. Maar voor wat betreft de Nederweertse koorbanken zijn echter rekeningen bewaard gebleven uit de vroege zeventiende eeuw, waaruit blijkt dat de Broederschap van Onze Lieve Vrouw de noodzakelijke reparaties aan de koorbanken bekostigde. Dit alles moet de auteur onbekend zijn geweest, maar laten we dan ook niet te lang stilstaan bij de gebruikers van de koorbanken. Want terecht legt Verspaandonk het accent op de kunsthistorische beschrijving van het hout-

Nederweert, Sint-Lambertuskerk: koorgestoelte met neo-barokke rugschotten (foto uit besproken boek).

snijwerk in het koormeubilair.

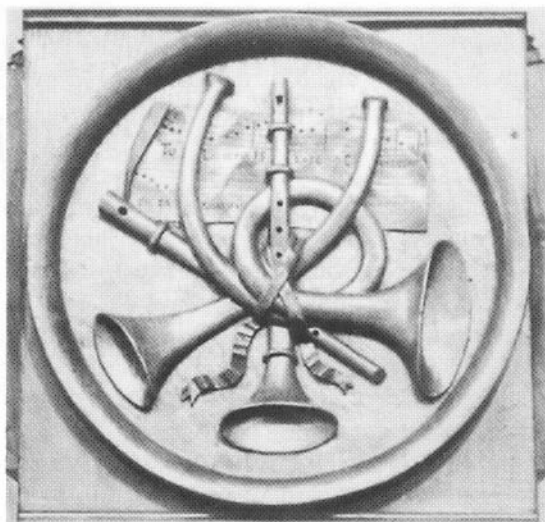
De Weerter koorbanken, vier rijen en heden-
tendage in totaal achttien zetels tellend, worden gedateerd omstreeks 1600. Ze stammen derhalve uit de eerste decennia na de kaalslag die de beeldenstorm in 1566 in de Weerter kerken tot gevolg had. De bouw van het classicistische hoofdaltaar van Moretti en Spinetti in 1790 kan het moment zijn geweest dat de banken hun hoge rugschotten en eventuele overhuiving kwijtraakten. Ook heeft het er alle schijn van dat bij die gelegenheid het aantal zetels verkleind werd. Het houtsnijwerk in renaissance-stijl is van goede kwaliteit en toe te schrijven aan een vermoedelijk klein, Zuid-Nederlands kunstcentrum. Het aardige is, dat Verspaandonk laat zien dat sommige motieven in de beeldhouwwerkjes zoals rolwerk en blad-

werk, intensief gebruikt werden in de zestien-
de prentkunst en in drukkersmerken, zoals bij Hans Holbein en Pietro da Fino uit Venetië.

De Weerter banken bezitten vier groepen van houtsnijwerk. Allereerst de 'knoppen' op de bankleuningen, die bestaan uit afbeeldingen van profeten met baarden en tulbanden, en sybillen (heidense profetessen). Een tweede categorie wordt gevormd door enkele in reliëf gesneden figuren op de binnenwangen van de banken: een nar met marot of zotskolf en een rozenkransbiddende vrouw. De derde groep zijn decoratieve koppen onder de armliggers, met een bont scala van dierenkoppen met menselijke trekken en haren in de vorm van gebladerte. De vierde en laatste categorie zijn de misericorden of steunblokken aan de onderzijde van de banken, bedoeld om verlichting te geven bij het langdurige staan tijdens het bidden van koorgebeden. Deze misericorden, waaraan de boekenserie dus zijn naam ontleent, zijn in iconografisch opzicht het boeiendst. Het lijkt wel of de beeldhouwer het ook hier in Weert met name bij de misericorden aandurfde om vooral boertige taferelen en fabels te visualiseren.

In de beschrijving van de geschiedenis van de Nederweerder Sint-Lambertuskerk is Verspaandonk op een paar kleine slordigheden te betrappen, met name waar hij zich op een reeds sinds Habets onjuiste interpretatie van de plaatselijke gebeurtenissen tijdens de reformatie baseert.

Het koorgestoelte van Nederweert is een eeuw ouder dan dat van Weert, althans de twee rijen banken van vier zetels. De zeventiende-eeuwse lessenaars (die overigens nauwkeuriger gedateerd kunnen worden dan Verspaandonk doet; ze zijn vervaardigd in 1612 volgens vermeldingen in oude rekeningen) en de neo-barokke rugschotten of dorsalen die vermoedelijk kunnen worden toegeschreven aan het plaatselijke atelier van P.J. Scheepers omstreeks 1870) vormen verrassend genoeg een harmonieus geheel met de oude banken uit 1500. De dus veel jongere rugschotten dragen in totaal zestien medaillons, gewijd aan Bijbelse, apocriefe en andere personen die een rol in de kerkmuziek speelden (Caecilia, Judith en Gregorius). Verder zien we muziekinstrumenten en enkele Aesopusfabels afgebeeld. Alle tezamen vormen ze een weloverwogen programma dat Verspaandonk doet vermoeden dat iemand met een zeer gedegen kennis van kerkmuziek, kerkgeschiedenis en bijbel de hand heeft gehad in de selectie van de

Nederweert, Sint-Lambertuskerk: medaillons op de rugschotten der koorbanken, ca. 1870 (foto's uit besproken boek).

afgebeelde thema's. Niet geheel onmogelijk is dat we die rol mogen toeschrijven aan de beleden Nederweerder pastoor Joannes Erens (pastoor van 1852-1879). Uit literatuur (die Verspaandonk niet ter beschikking moet hebben gestaan) blijkt dat Erens voor zijn pastoraat in Nederweert leraar te Rolduc en hoofdregent van het Bisschoppelijk College te Weert was en vanaf 1842 de jurisdictie had voor het toenmalige vicariaat Limburg ter keuring van parochiebibliotheken. Bij zijn dood in 1879 werd hij geprezen als een man van rijke geestesgaven. Het zou interessant zijn deze mogelijke relatie tussen het atelier en pastoor Erens verder uit te diepen. Keren we echter weer terug naar de beschrijving van de koorbanken. Veel volkser en lossier zijn ook in Nederweert weer de afbeeldingen op de (acht) misericorden. Een vogel die een worm oppikt (de triomf van het goede over het kwade?) is duidelijk ontleend aan een laatmiddeleeuwse speel-

kaart. Een doedelzakspeler met cape, zotskap en ezelsoren spreekt voor zichzelf. Dat kan niet gezegd worden van een aap die in een appel bijt (de gevallen mensheid?) of een uil die een muis beetpakt; beide afbeeldingen zullen wel te associëren zijn met een verloren gegane zegswijze of spreekwoord. Duidelijker taal spreken de misericorden met respectievelijk twee honden die vechten om een been, en de bekende Aesopusfabel van de vos en de kraanvogel, die qua weergave als twee druppels water lijkt op een houtsnede uit 1476. Al met al bieden de koorbanken en misericorden van Weert en Nederweert een boeiend beeldverhaal van een half millennium geleden. De Misericordereeks slaagt er met deze uitgave glansrijk in om dat oude gedachtengoed ook voor ons weer te doen herleven.

Alfons Bruekers